

УДК: 159.922

© Третяк О.М., 2014 р.

О.М. Третяк
Національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди, м. Харків

ПРОФЕСІЙНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНІЙ ОСВІТІ

У статті розглядається професійна культура особистості у системі освіти. Професійна культура, з одного боку, є процесом створення, зберігання й захисту екзистенціальних, і ментальних норм професії, з іншого боку освіта будується на основі інтеріоризації готових образів професійної діяльності. Система вузівської освіти приходить у гостре протиріччя з історичними тенденціями розвитку психології й уявленнями про особистісний розвиток.

Ключові слова: культура, особистість, професіоналізм, індивідуальність, професіонал, професійна діяльність, розвиток.

Е.Н. Третяк ПРОФЕСИОНАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА ЛИЧНОСТИ В ПСИХОЛОГИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

В статье рассматривается профессиональная культура личности в системе образования. Профессиональная культура, с одной стороны, является процессом создания, хранения и защиты экзистенциальных и ментальных норм профессии, с другой стороны образование строится на основе интериоризации готовых образов профессиональной деятельности. Система вузовского образования приходит в острое противоречие с историческими тенденциями развития психологии и представлениями о личностном развитии.

Ключевые слова: культура, личность, профессионализм, индивидуальность, профессионал, профессиональная деятельность, развитие.

О.М. Tretiak PROFESSIONAL CULTURE PERSONALITY IN PSYCHOLOGICAL EDUCATION

This article deals with the individual professional culture in the education system. Professional culture on the one hand, is the process of creation, preservation and protection of existential and mental standards of the profession, on the other hand education is based on the finished images interiorization of profession. The system of higher education comes into sharp conflict with the historical trends of development of psychology and perceptions of personal development.

Today, education is based on the internalization of ready images of professional activity. The system of higher education comes into sharp conflict with the historical trend of psychology and perceptions of personal development.

Key words: culture, personality, professionalism, individuality, professional, professional activity, development.

Постановка проблеми. Професійна культура як система, що існує у різних формах прояву (у формі аутопсихологічної і соціально-психологічної культури, у формі культури психологічної діяльності), виникає на перетині професіоналізму особистості, свідомості й діяльності, зв'язуючи їх в одне. Історичність професіонала є ситуація духовного самовизначення в професійному житті й самобутті (реалізація особистості) у світі речей і людей. У цьому змісті вона є основою для справжньої самоактуалізації й самореалізації людини. Сама ситуація може бути усвідомленою та неусвідомленою. Ситуація, що стала усвідомленою, сягає до певного способу реалізації. Завдяки їй не відбувається автоматично неминує, вона вказує можливості й межі можливостей тих, що в ній відбувається, тому також залежить хто в ній перебуває, і як він її пізнає. Саме розуміння ситуації вже змінює ситуацію, оскільки воно апелює до можливої дії й поведінки. З позиції К.Ясперса, побачити ситуацію – означає почати панувати над нею, а звернути на неї пильний погляд – це вже боротьба волі за буття [2]. Метою з'ясування ситуації, таким чином, є можливість свідомо, з найбільшою рішучістю, осягнення особливої ситуації власне професійне становлення як самобуття професіонала. Тому, щоб досягти розуміння справжнього буття професіонала – він повинен мати можливість, стати людиною в історичному континуумі й професіоналом у самобутті.

З метою подальшого уточнення й розвитку уявлень про принципи організації й механізми взаємодії окремих елементів у цілісну структуру професійно важливих, якостей розглянемо таке поняття, як професійне бачення [5]. Це свого роду диспозиція, що визначає сприйняття людиною оточуючого її світу і людей у цьому світі. Професійне бачення містить у собі самовизначення, самосвідомість, самоствердження, а також умови, критерій і механізми формування, цінності й інтерес, знання, уміння, навички і т.д. Погляд на професійне бачення з позицій системного підходу припускає:

- індивідуально-мотиваційний аналіз, що розкриває його значимість для особистості, і з'ясує його джерела;
- компонентно-цільовий аналіз, спрямований на з'ясування кожного елемента в загальній групі професійного бачення;
- вивчення зв'язку між окремими професійно важливими якостями особистості, значимості й ваги цих якостей у загальній структурі професійного бачення.

Показовим, в аспекті сказаного, є звернення дослідників до професійної культури особистості в сфері освіти, що у цілому визначає якісний

рівень професійного розвитку його особистості в рамках акмеологічного підходу.

У дослідженні Н. Ісаєвої [3] у якості системотворчого фактора професіоналізму особистості визначена професійна культура. В основу розуміння професійної культури, як процесу і якості професійної психологічної діяльності, покладена інтенціонально-динамічна модель. Відповідно до цієї моделі, професійна культура, з одного боку, є процесом створення, зберігання й захисту екзистенціальних, і ментальних норм професії, перетворених у професійні структури особистості, свідомості й діяльності з іншого боку, професійна культура – це культивування якості власної психологічної практики на гуманітарно-культурологічних інваріантах.

Мета статті. Професійна культура існуючи у різних її формах виникає на перетинанні професіоналізму особистості, свідомості й діяльності, зв'язуючи, їх в одне ціле. Виходячи із цього найбільш узагальноючою й глибинною характеристикою культури, що розкриває її сутність, є визначення культури як специфічного способу людської діяльності. Із цього погляду, поняття діяльності є узагальноючим як для характеристики професійної психологічної культури, так і для характеристики особистості як суб'єкта.

Вклад основного матеріалу. Професіоналізм практичного психолога в основному вивчається у плані встановлення структури професійних якостей (Е. Романова, А. Пяткін); спеціальних здібностей особистості (Т. Василішина, Л. Дзубо, О. Алпатова, Н. Амінів, Н. Бачманова, І. Варшава, В. Бочелюк, Н. Стафуріна, А. Бондаренко, М. Молоканов); розвитку професійної самосвідомості (Т. Піддубна); професійної ідентифікації. (Л. Шнейцер); професійної культури (Н. Ісаєва); проектування професійної позиції (Е. Бурмистрова). Є дослідження, у яких визначаються теоретичні й методологічні підстави психологічної практики психолога (Н. Чепелева, В. Панок, І. Дубровіна, Ф. Василюк, Л. Петровська, А. Копєв, В. Розін, В. Цапкін і ін.).

Прийнятних шляхів становлення професіоналізму на початковому етапі професіоналізації поки що не знайдене і у практиці вищої освіти. Особливу актуальність проблемі надає відсутність серйозної традиції підготовки професійних психологів у нашій країні. Існуюча система професійної підготовки практичних психологів у вузі в основному націлена на формування професійно важливих якостей особистості фахівця, зі структуванням яких ототожнюється розвиток суб'єкта професійної діяльності. При такій постановці питання психологічні механізми й умови розвитку основ професійної майстерності практичного психолога залишаються за рамками теоретичного аналізу.

У контексті даної теми конструктивним у роботі Н. Ісаєвої представляється зміна парадигми „правдивонаукового” мислення при дослідженні професіоналізму особистості на гуманітарну парадигму, що містить в „згорнутому вигляді культуру”.

Принципова гуманістична позиція культурологічного підходу полягає не тільки у визнанні людини суб'єктом культури, її головною діючою особою, здатною вмщати в себе всі „старі” значення культури й одночасно створювати нові, але й в орієнтації на конкретну індивідуальність. Тим самим автор виходить на положення А. Ухтомського про те, що для психологічної теорії, і для психологічної практики „треба із самозадоволення у своїй логіці теорій про людину вийти до самої людини у всій його живій конкретності й реальності, поставивши домінанту на живу особу” [4, с. 115].

Принцип антропоморфізму, за яким Н. Ісаєва будує модель професійної культури особистості як символічної онтологічної проекції професії, за допомогою граничних культурних цінностей і змістів вимагає свого конкретного втілення й реалізації в такій моделі професійної підготовки, у якій він би сам був суб'єктом побудови авторської культури професійної практики в рамках культури, що динамічно розвивається, самої практичної психології.

У дійсності процес професіоналізації, характеризуючись загальними ознаками, проходить завжди індивідуально й багато в чому визначається активністю самого суб'єкта процесу професіоналізації. Однак даний процес здобуває не тільки позитивну спрямованість, що полягає в якісному особистісному й професійному розвитку, але може привести й до регресивних процесів, що приводять до деформацій особистості (С. Максименко, В. Панок, Н. Чепелєва, Ю. Машбиць, С. Безносів, А. Маркова, Б. Новіков, В. Шадріков).

Суб'єкт характеризується конструктивною та перетворювальною активністю у своїй життєдіяльності, здатністю стати в практичне відношення до способу свого існування у світі за допомогою рефлексії і самосвідомості.

Вищим проявом суб'єктності людини є її індивідуальність, що реалізується в способі життя, самоорганізації власних психологічних механізмів і здібностей при здійсненні професійної активності.

Б. Ананьєв вказував, що внутрішній світ людини працює, і міра напруженості його роботи (переробка вироблення власних позицій і переконань, шляхи самовизначення і т.д.) є показником духовного багатства індивідуальності. Сама ж індивідуальність з'являється як відносно замкнена система (мікрокосмос), яка шляхом саморегуляції гармонізує відносини властивостями людини й втілюється в діяльності суб'єкта [1].

У праці Е.Бурмистрової, присвяченій проектуванню професійної позиції особистості в освіті, мова йде про ситуацію розвитку суб'єктів освітнього процесу [2]. Автор пропонує доповнити позицію суб'єкта освіти готовністю до проектування власної професійної діяльності, де першим є питання про цінності й суть і тільки другим – про цілі діяльності. Предметом діяльності особистості в освіті, що розвивається, з погляду автора, є створення ситуації розвитку суб'єктів освітнього процесу, обумовленої як рефлексивна зупинка; взаємодії суб'єктів створення в проблемній ситуації для можливості їх вартісно-сміслового діалогу, що створює умови для самовизначення й виходу з неї. Саме становлення професійної позиції, як умови успішності діяльності суб'єкта, відбувається в результаті створення (проектування) ним умов для рефлексії, комунікації й кооперації суб'єктів ситуації розвитку. Разом з тим концептуальною основою предмета діяльності суб'єкта освіти вважається, ситуація особистісного розвитку, учасників освітнього процесу. У такий спосіб суб'єктність і особистість тут еkleктично змішуються, позбавляючи роботу методологічної чіткості й визначеності.

Зокрема, найважливішою складовою індивідуальності професіонала є переживання позитивного значення „Я фахівець”, яке веде до емоційно насиченого життя, багатого переживаннями й проживанням нових змістів, що відкриваються в професійній роботі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Велике різноманіття ситуацій взаємного нерозуміння конфронтації і конфліктів величезна безліч помилок, недоглядів, збоїв і утруднень в процесах спільної роботи, нескінченна кількість питань із приводу недосконалості способів людської активності й незлічених спроб їх поліпшення – усе це окремі випадки незнання й порушення деяких універсальних зв'язків і якихось інваріантних співвідношень, які визначають можливість гармонії й досконалості людських взаємодій, їх повноти й цілісності, нескінченної безперервності й завершеності. Таке інтуїтивне осмислення доступне кожній людині, що усвідомлює свої взаємодії з іншими людьми але для, того, хто здійснює їх як професійну активність, цього недостатньо. Необхідно мати поняття феномена співучасті й проживати спільну активність саме як співучасть.

Література

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. — М.: Наука, 1977. — 380 с.

2.Бурмистрова Е.В. Проектирование профессиональной позиции психолога в образовании: автореф. дис. на соиск. канд. психол. наук: спец. 19.00.07 / Е.В. Бурмистрова. — М., 1999. — 27 с.

3.Исаева Н.И. Развитие профессиональной культуры психолога образования: автореф. дис. на соиск. д-ра психол. наук / Н.И. Исаева. — Ставрополь, 1998. — 49 с.

4.Ухтомский А.А. Доминанта / А.А. Ухтомский. — СПб.: Питер, 2002. — 248 с.

5.Шильпштейн Е.С. Я в системе личностных конструктов: статус, функции, уровни презентации: автореф. дис. на соиск. канд. психол. наук / Е.С. Шильпштейн. — М., 2001. — 32 с.